

Vrede over Israël

Jaargang 47
Nummer 1
Februari 2003

**'Erbarm u over mij, Heer,
Zoon van David...'** 2

Anti-Semitisme 6

Israël op internet 11

**Het werk van een Israël-
commissie in de praktijk** 13

Herder en kudde in de woestijn van Judea

Tweemaandelijks orgaan, uitgegeven door Deputaten
'Kerk en Israël' van de Christelijke Gereformeerde
Kerken in Nederland

'Erbarm U over mij, Heer

'Erbarm U over mij, Heer, Zoon van David...' Hij echter antwoordde haar geen woord... Het is in het Evangelie uniek, dat Jezus niet antwoordt op een roep om erbarmen.

Zeker, Christus zwijgt, als men uit zijn mond een veroordeling wil horen van een vrouw, die op overspel betrapt is (Johannes 8). Of als Hij verhoord wordt door de hogepriester, alleen maar om Hem te kunnen veroordelen (Mattheüs 26).

Maar hier klinkt *een roep om hulp*, uit de mond van een niet-joodse vrouw uit de omgeving van Tyrus en Sidon, en Jezus antwoordt niet. In vers 25 lezen we: 'zij kwam...' Dat geeft aan, dat ze al eerder tot Jezus gekomen is, maar ze is weggegaan zonder een woord van Jezus, en nu komt ze opnieuw. Kennelijk heeft Jezus deze vrouw laten weggaan, met haar nood en verdriet.

Ook al helpt Jezus haar uiteindelijk, dat neemt niet weg dat deze Kanaänitische vrouw de pijnlijke ervaring heeft gehad dat Jezus zweeg op haar roep om hulp. 'Hij zal de Redder zijn der armen, Hij hoort hun hulpgeschrei, Hij is met koninklijk erbarmen, hun eenzaamheid nabij...' Maar het was niet voor haar...

Het moment, waarop deze vrouw komt...

We lezen in vers 21 dat Jezus vandaar wegging en *Zich terugtrok*. Hij was in het hart van Israël, in een discussie met Farizeeën over rein en onrein, die *leek* te gaan om de zuivere dienst van God, maar in vers 8 haalt Jezus

Jesaja aan: 'Dit volk eert Mij met de lippen, maar hun hart is ver van Mij.'

De Farizeeën nemen aanstoot aan Jezus, staat er. Begrijpelijk, als Jezus hen 'blinden, die andere blinden leiden' noemt. In die situatie wijkt Jezus uit naar de omgeving van Tyrus en Sidon, zoals iemand doet, die een confrontatie uit de weg gaat. En zie! Moet je nu eens horen! Stuit Jezus in Israël op een muur van afwijzing, van weigering om Hem te begroeten als de van God gezondene – komt daar ineens een heidense vrouw uit die streek naar Hem toe! Wie had dat nu kunnen denken?! Mattheüs noemt haar een Kanaänitische. Dat is een naam, die we kennen uit het Oude Testament, maar die in die tijd niet meer in gebruik was. Het is het volk, dat er woonde, voordat Israël er kwam. Ze dienden de Baäls, en verleidden Israël de HERE te verlaten (Izebel!).

Uit dat volk komt iemand naar Jezus toe, noemt Hem 'Heer', d.i. Degene die alle macht heeft in hemel en op aarde, en dus boven alle goden uit gaat. En in één adem laat ze erop volgen: 'Zoon van David'. Dat is: de beloofde Messias. Kennelijk was de messiasverwachting van Israël in dat heidense gebied doorgedrongen! Maar dat is een contrast! In Israël afwijzing; buiten Israël erkenning, en roep om erbarmen. Geen gekissbis over rein en onrein, geen gehuichel, maar 'Ontferm U!'

Waarom kan Jezus daarop niet ingaan? Hij zegt het Zelf: 'Ik ben slechts gezond is tot de verloren

schriftstudie
over Mattheüs
15: 21-28

Kennelijk was
de messias-
verwachting van
Israël in dat
heidense
gebied
doorgedrongen

Her, Zoon van David...'

G.C. den Hertog

schapen van het huis van Israël.' Tot de schapen, die geen Herder hebben. In Mattheüs 9,35-38 staat dat Jezus de scharen zag, en met ontferming bewogen werd, omdat ze waren als schapen, die geen herder hebben. Dáárvoor heeft zijn Vader Hem gezonden. Jezus is gezonden tot Israël. Want God heeft Abraham uitgekozen en gezegd: 'met jou, Abraham, zullen alle volken der aarde gezegend worden.' Eerst de jood, en dan de Kanaäniet.

De moeite voor Jezus

Maar is deze vrouw niet een teken voor Jezus, dat Hij Israël maar moet vergeten – en zijn werkerrein verleggen? In Israël gaat het over schijnvertoningen – en hier om echte dingen...!

Toch is dat niet zijn reactie. Hij zwijgt. Maar Christus' zwijgen is niet hetzelfde als negeren. Er staat: Hij antwoordde haar *geen Woord*. Wat wil dat zeggen? Nu, als Jezus, die het vleesgeworden, reddende Woord van God is, iets terugzegt op een roep om erbarmen, dan kan dat niet afwijzend zijn.

Maar is het dan omdat deze vrouw een heidense is? Nee, want in de synagoge te Nazareth heeft Jezus Zelf gezegd: 'Er waren veel weduwen in Israël in de dagen van Elia, maar hij werd tot geen van hen gezonden, maar wel tot een weduwe in Sarepta, bij Sidon...' Sidon, dat is waar we hier ook zijn.

Waarom antwoordt Jezus haar geen

De Kananeese vrouw^a 15:21-28

En Jezus ging vandaar en trok Zich terug naar 21 de omgeving van Tyrus en Sidon.

En zie, een Kananeese vrouw uit dat gebied 22 kwam en riep: Heb medelijden met mij, Here, Zoon van David, mijn dochter is deerlijk bezeten.

Hij echter antwoordde haar geen woord, en 23 zijn discipelen kwamen bij Hem en vroegen Hem, zeggende: Zend haar weg, want zij roept ons na. Hij echter antwoordde en zeide: Ik ben 24 slechts gezonden tot de verloren schapen van het huis Israëls.

Maar zij kwam en viel voor Hem neer en zei- 25 de: Here, help mij! Hij echter antwoordde en zeide: Het is niet goed het brood der kinderen 26 te nemen en het de honden voor te werpen. Maar zij zeide: Zeker, Here, ook de honden 27 eten immers van de kruimels, die van de tafel van hun meesters vallen.

Toen antwoordde Jezus en zeide tot haar: O, 28 vrouw, groot is uw geloof, u geschiede gelijk gij wenst! En haar dochter was genezen van dat ogenblik af.

Woord? Dat kan alleen zijn, omdat de Vader Hem niet de opdracht daartoe heeft gegeven. De kern van Jezus' weg is immers gehoorzaamheid aan de Vader. Tegen Elia heeft de HERE gezegd: 'Maak u gereed, ga naar Sarfath, dat aan Sidon behoort, en houd daar verblijf. Zie, ik heb een weduwe daar geboden u te verzorgen.' (1 Koningen 17:9) Maar Jezus is niet tot deze vrouw gezonden. Daarom spreekt Hij geen Woord. Hij *kan* haar niet geven wat ze vraagt, omdat de Vader Hem niet tot haar heeft gezonden. En Hij *wil* haar niet afwijzen. Hij die het Woord is kan geen woord spreken, dat mensen die Hem aanroepen in de nood, afwijst.

Wat een contrast

zien we hier!

In Israël

afwijzing;

buiten Israël

erkenning

'Erbarm U over mij, Heer, Zou

'Wie Hem aanroept in de nood,
vindt zijn gunst oneindig groot!'

Gesprek in Israël...

Er wordt hier een gesprek gevoerd in Israël. Een gesprek tussen Jezus en zijn discipelen. Een gesprek binnen de kring van hen die in het licht staan van Gods roeping en verkiezing in Abraham.

Nee, binnen die kring is het niet zó, dat het allemaal goed zit, dat je 'erbent'. Het hele verband waarin dit gedeelte staat spreekt van de spanningen en conflicten tussen Israël en de hun door God gegeven Messias. Maar dat geding tussen de HERE en het volk van zijn verbond geeft ons niet het recht ons erin te mengen. Mee te praten, alsof we er zelf bij horen.

Heeft de vrouw gehoord, wat Jezus tot de discipelen zegt? Ik weet het niet. Maar ze is er weer, en ze roept: 'Heer, help mij!' En dan antwoordt Jezus, met een beeld uit het dagelijks leven: 'Het is niet goed het brood van de kinderen te nemen en het de honden voor te werpen.'

Vergeet niet: het was onvoorstelbaar arm in die streken, en de belastingen van de Romeinen mergelden de mensen uit. Je kon het je kinderen niet aandoen brood, dat voor hen bestemd was aan de honden voor te werpen.

Deze heidense vrouw heeft dit gesprek binnen Israël gehoord. En ze praat nu niet mee, alsof ze één van hen is. Ze dringt zich niet binnen in dat verbond, in die unieke en intieme relatie tussen God en zijn Israël. Maar ze ziet een opening waar zij met haar nood terecht kan, met

Jezus was ver buiten Israël; Tyrus en Sidon liggen in het huidige Libanon

erkenning van het voorrecht van Israël. Ze heeft het beeld herkend en meteen begrepen wat Jezus ermee wil zeggen. En ze ziet de opening voor haarzelf. 'Zeker, Heer, U hebt gelijk – maar ook de honden eten van de brokken, die van de tafel van hun meesters vallen.' Bij gebrek aan zeep en water maakte men vettige handen droog en schoon met restjes brood. Die brokken eet je natuurlijk niet op – die zijn voor de honden.

Nú kan Jezus antwoorden, want deze vrouw vraagt alleen maar om de brokken, die de kinderen Israëls niet hoeven. 'Groot is uw geloof, u geschiede gelijk gij wenst.' Ze heeft volgehouden. Ze heeft gewacht op een woord van Jezus. En als Hij een woord geeft, dan weet ze in dat Woord haar eigen plek. Ze vraagt niet in een geest van hoogmoed en eigenwaan: 'geef mij in

Jezus kan haar
niet geven wat
ze vraagt, omdat
de Vader Hem
niet tot haar
heeft gezonden.
En Hij wil haar
niet afwijzen.

on van David...'

plaats van Israël'. Nee, ze vraagt van de brokken die overblijven!

Heeft zij ons daarmee niet veel te zeggen? Op wie lijken we: op het Israël, dat we hier tegenkomen, dat achter de façade van een vrome buitenkant een hart heeft, dat met dat Woord helemaal niet bezig is, omdat het zich rijk waant? Dat zegt: 'Ik dank U, HERE, dat ik niet ben zoals ...'? Dat meent toegang tot God te hebben op grond van eigen verkiezing en wetsonderhouding? Deze vrouw staat bij die andere deur. 'Ik weet wel, ik heb geen voorrangspositie. Ik weet: Israël is de eerste. Maar zei U niet: "verloren schapen"? Zoekt U niet het verlorene?' Zij zoekt het Woord af op een opening, op houvast, op pleitgrond.

'O vrouw, groot is uw geloof!' Welk geloof? Wat voor geloof? Nu, niet een enorm basisvertrouwen, dat alles goed komt. Een groot geloof – dat is: het Woord beetpakken en vasthouden. En wie dat Woord beetpakt, die heeft 'beet', die heeft God vast. Wie op de God van dat Woord vertrouwt, zal niet beschaamd uitkomen.

Het evangelie van Christus' trouw aan Israël voor ons

Christus is geheel en al Zoon van zijn Vader, gehoorzaam. Hij gaat niet eigener beweging buiten Israël. En dat is niet uit angstvalligheid. Nee, het is omdat Hij één is met de Vader in zijn trouw aan Israël. Ook als Israël Hem afwijst, en Hij moet wijken – dan is dat wijken opdat Hij voor de zonden van Israël zou sterven op Golgotha. Als op de eerste bladzijde van Mattheüs staat, dat

zijn naam 'Jezus' betekent, dat Hij 'zijn volk zal redden van al hun zonden', dan is dat een citaat van Psalm 130: 'o God, verlos Israël van al zijn ongerechtigheden!'

Dat Christus deze heidense vrouw niet antwoordt is omwille van Israël, is genade. Als Hij Israël had losgelaten, als de Vader Hem die weg had gewezen, dan zou God zijn verbond met Israël kunnen opgeven, niet meer van ontferming weten. Maar de HERE is trouw, en Hij blijft Israël zoeken, om hen te verlossen. Van die genadige trouw moet ook deze vrouw – en wij! – het hebben. Ze vraagt dan ook om brokjes die van de tafel van Israël vallen. Brokjes van die genade, waaraan een mens zich helemaal kan overgeven, die echt voldoende is om ons tot in alle eeuwigheid te behouden.

Nog één ding. Wat hier plaatsvindt is meer dan een incident. Lees maar: in Mattheüs 14,13-21 lezen we hoe Christus de scharen voedt. Er blijft brood over, *twaaflf* korven vol. In Christus is genoeg voor de twaalf stammen van Israël. Als Jezus uit het Syro-Fenicische land is teruggekeerd in Israël, vindt opnieuw een wonderbare spijziging plaats (Mattheüs 15,29-39). Nu blijven *zeven* korven over. Genoeg voor de zeventig volken der wereld.

Zó gaat Christus zijn weg naar Jeruzalem, waar Hij veel moet lijden van de zijde der oudsten, overpriesters en schriftgeleerden en gedood worden. Hij ontwijkt het niet. Want het is de weg, waarlangs Hij wordt waarvoor Hij gezonden is: brood der wereld.

Een groot
geloof – dat is:
het Woord
beetpakken en
vasthouden.
En wie dat
Woord beetpakt,
die heeft 'beet',
die heeft God
vast.

zesde deel uit de serie:

Het jodendom als vraag aan de kerk

In mei 2000 was ik op een bijeenkomst, bij ons in Amersfoort, ter gelegenheid van de onthulling van een gedenkplaat: 333 namen van uit onze stad gedeporteerde en niet teruggekeerde Joden staan daarop – een handjevol, als je denkt aan de meer dan 100.000 (75% van het totale aantal) Joodse medelanders, die in de 2^e wereldoorlog hetzelfde lot overkwam; en dát is nog gering als het afgezet wordt tegen de 6 miljoen Europese Joden. Verbijsterend veel: zes miljoen maal een jood, een mens...

Vanwaar die afschuwelijke slachting? Waarom die eeuwenoude jodenhaat?

En: welke rol heeft de kerk daarin gespeeld? Dat betekent ook: hoe kunnen we vandaag allerlei vormen van jodenhaat onderkennen en bestrijden?

Naam en zaak

Voor de eerste keer duikt het woord ‘anti-semitisme’ op in een anti-joodse publicatie tegen het einde van de 19^e eeuw. Bedoeld wordt daarmee: jodenhaat.

Letterlijk betekent dat woord echter: anti (= tegen) Sem, de stamvader van Israël en van andere volken. Maar men heeft (bewust?) een versmalling in dit begrip aangebracht: niemand denkt hierbij aan b.v. ‘Arabierenhaat’.

Merkwaardigerwijze laten juist zij niet na de indruk te wekken de felste anti-semieten (in de boven aangegeven beperkte betekenis) te zijn.

De zaak zelf dateert al van vóór de christelijke jaartelling; denkt u maar aan de Farao in Egypte, aan Amalek (Ex. 17), Haman (Ester) en Antiochus Epiphanes (± 215-163 vC, naar aanleiding van wiens optreden de vrijheidsstrijd van de

Maccabeëen uitbrak).

In het begin van onze jaartelling kan de (tijdelijke) verdrijving van de Joden uit Rome (Hand. 18,2) gezien worden als de eerste stap op het donkere, en steeds bloediger wordende, spoor van toeneemende anti-joodse gedachten, geschriften en daden, uitlopend op het beramen van de ‘Endlösung’ der Joden door concentratiekampen en gaskamers: de beruchte Wannsee-conferentie op 20 januari 1942.

Ook na de 2^e wereldoorlog zijn duidelijke sporen van anti-semitisme aan te wijzen. Beperkt tot ons eigen land enkele voorbeelden: na de oorlog weinig sympathie voor teruggekeerde Joden – moeite om ‘bevroren goederen en geld’ terug te krijgen – het ‘gasgeroep’ van zogeheten voetbalsupporters – de Palestijnse vlag van mev. Duisenberg – het schenden van joodse graven – de noodzaak van beveiliging van joodse mensen en gebouwen...

Waarom?

Wie op zoek gaat naar de wortels van het anti-semitisme, zal op allerlei verklaringen stuiten.

Het is een algemeen bekend verschijnsel dat het bestaan van een minderheidsgroep – zeker als die zich niet ‘aanpast’ – bij de bestaande meerderheid gezien wordt als een bedreiging van het (eigen) maatschappelijk patroon. In meer of mindere mate roept dit gevoelens en daden op van achterdocht, angst voor verlies van het eigene (wat dat dan ook moge zijn...), en daarom van – al dan niet gewelddadige – afstandelijkheid.

Dat kan in ons land b.v. Marokkanen en Turken gelden. Zo zijn in veel landen en door alle tijden heen Joden als een storende factor bestempeld en behandeld. Wanneer zich dan rampen voordoen (aardbevingen, 'de zwarte dood', economische malaise) zoekt men de 'zondebok' dan ook graag bij die onaangepaste minderheid.

En als zo'n groep wat meer economische of politieke macht en invloed krijgt, voelt men zich nog meer bedreigd: zouden de Joden er niet stiekem op uit kunnen zijn om door middel van een internationale samenzwering een greep naar de wereldheerschappij te doen? In het begin van de vorige eeuw is deze beschuldiging verwoord in de zgn 'De Protocolen van de Wijzen van Sion' (1905) – een antisemitische bewerking van een 17^e-eeuws Frans pamflet tegen de Jezuiten. Hoewel dit in 1921 als vervalsing is ontmaskerd, heeft dat b.v. de Egyptische televisie er niet van weerhouden er een duidelijk anti-joods gerichte Tv-serie van te maken.

Wanneer dan naast psychologische, economische en andere factoren ook racistische motieven een rol gaan spelen, is in het Nationaal Socialisme het hek van de dam en kon de 'Übermensch' Hitler de opvatting propageren dat de Jood 'geen mens' is: "De jood en de Ariër staan even ver van elkaar af als mens en dier"...

Toch liggen m.i. de wortels dieper. Terecht wordt dan ook in veel literatuur gewezen op 'godsdienstige' achtergronden.

Religieus?

Een oud Talmoed-verhaal vertelt (samengevat) dat de volken van de aarde kunnen worden vergeleken met een man die zijn koning haat en wil aanvalen. Dat lukt hem niet en daarom richt hij zich tegen de dienaar van die koning. Zo zouden de volken van deze wereld graag God willen aanvalen; maar omdat

ze dat niet kunnen, keren ze zich tegen Israël.

Is anti-semitisme ten diepste niet vijandschap tegen de *SJEM*, de NAAM van de Heilige Israëls? En zegt daarmee het anti-semitisme niet veel, zelfs alles, over degenen die zich daaraan schuldig maken? Het is inderdaad niets anders dan heidense haatdragendheid ten opzichte van *déze* God en tegen wat Hij als norm in Zijn wet heeft gesteld: 'wij willen niet dat *déze* God Koning over ons en over onze wereld zal zijn.'

K.H. Miskotte, wiens geformuleerde 7 vragen aanleiding voor deze artikelenreeks zijn, schreef in 1933: "*Het antisemitisme is in wezen ... niets anders dan een grenzeloze, veel te lang verzwegen haat tegen de God van de Thora, die ook de God van de Kerk is*".

En in zijn boek *Als De Goden Zwijgen* schrijft hij dat de belijdenis dat de HERE God is 'onomkeerbaar' is. Het is de God van Israël, Die Zijn Naam doet verstaan in de daden die Hij verricht, in het verbond dat Hij stelt, in het geven van Zijn geboden. Vergeleken bij Hem zijn alle machten en goden een zwijgend niets.

Als het meest fundamentele moeten wij onderkennen dat de Schrift (en, beslissend: het O.T.) een heenwijzing is 'naar een gans-ander denken over een gans-Andere'. Niet in 'goddelijke waarheden', godsdienstige behoeften of menselijke ervaringen ligt het fundament, maar in Hem, de gans-Andere, die spreekt. In dat verband noemt Miskotte die Naam 'intolerant'. Zó heeft Israël het gehoord en ook wij: 'gij zult geen andere goden voor Mijn aangezicht hebben.'

Alléén de Here – dat is het genadige; maar ook het aanstotelijke: het haalt een kruis door alles wat 'hoog van gevoelen'

Titelblad van het geschrift van Maarten Luther: Van de Joden en hun leugens.

Anti-Semitisme

wil zijn. En is dát niet juist onze menselijke oerzonde?

In het anti-semitisme zien we ons eigen beeld weerspiegeld: dat niet-Joden het niet kunnen verkroppen dat zij door (het bestaan van) Israël worden geconfronteerd met de Enige God en Zijn wet. En dat wij daardoor worden ‘herinnerd aan alle heidense gehechtheden’ van onze ziel (Miskotte). Dat wordt als doodsstek voor alle autonomie gevoeld. En dat *is* het ook...

Anti-semitisme: verzet tegen de Naam van de Enige, de Heilige...

Terecht heeft de Wereldraad van Kerken in 1948 uitgesproken: “antisemitisme is zonde tegen God en mens en volstrekt onverenigbaar met het christelijk geloof”.

Om het samen te vatten met Edw.H. Flannery: *‘antisemitisme is verloochening van het christelijk geloof, tekortschieten in christelijke hoop en aantasting van de christelijke liefde’.*

Maar die heiden in ons is zo taai...

‘Theologisch’ gefundeerd en ‘kerkelijk’ gepraktiseerd anti-semitisme

Na het jaar 70 zijn synagoge en kerk uit elkaar gegroeid.

In de (verloren) strijd om behoud van eigen zelfstandigheid hebben de joden zich meer en meer teruggetrokken op hun eigenheid. Door de toestroom van heidenen vervreemde de kerk van haar joodse wortels en ging die zich afzetten tegen het zogeziene aards-georiënteerde jodendom.

Naast de angst voor het vreemde, die gemakkelijk leidt tot versteviging van het eigene, heeft al vrij gauw de gedachte postgevat dat de kerk het ware Israël was. Oude schrijvers van rond het jaar 100 (Ignatius van Antiochië, de Brief van

Barnabas) hebben gesteld dat de joden geen begrip hebben van wat in de Schrift staat; Gods verbond geldt alleen de christenen.

Meer en meer begon men het joodse volk en de joodse godsdienst te zien als een stilzwijgende voortzetting van de kruisiging van Christus (‘Godsmoord’) en de daaraan voorafgegane bloedroep op Gabbatha (de uitleg en werking daarvan heeft Miskotte ‘heidense waanzin’ genoemd).

Van de hieruit voortgekomen en toegevoegde ‘verguizing’ zijn talloze voorbeelden te geven – enkele daarvan kunt u vinden in V.o.I., 41^e jrg nr 1/2, febr. 1997, blz. 25 e.v.)

Enkele goede uitzonderingen daargelaten, moet toch als algemene lijn gesteld worden dat de kerk in haar gang door de geschiedenis een negatief beeld heeft gegeven van het jodendom en daardoor oorzaak van veel ellende is geworden.

Het (goedbedoelde) gebed voor het ‘perfidie’ joodse volk in de oude liturgie voor de Goede Vrijdag heeft als uitwerking gehad dat in de week vóór Pasen veel Joden bedreigd, lastiggevallen en vermoord werden (‘perfidie’ betekent van oorsprong: ongelovig, ontrouw, maar is vaak opgevat als door-en-door-slecht, absoluut onbetrouwbaar. Paus Johannes XXIII heeft dit woord laten schrappen. In ons land is de discussie over dit ‘Beklag’ nog niet over...).

Om – nog een laatste – voorbeeld te geven: toen Duitse kerkleiders in 1936 bij Hitler protesteerden tegen de mishandeling van Joden, werden ze afgescheept met: *‘Waarom beklagt u zich? Ik volg alleen het voorbeeld van wat u (= de kerk, HB) ons eeuwenlang hebt voorgehouden’.* Veel kerkelijke schuld...

“Vandaag
gaat het er
om dat we
aan de kant
van Jezus
gaan staan
en Zijn volk
met Zijn
ogen zien,
met de blik
van Zijn
liefde en
barmhartigheid.”

Anti anti-semitisme

Hoe kunnen we het anti-semitisme bestrijden? Ik doe een poging om enkele aanzetten daartoe te geven:

1) In 1991 heeft de synode van de NHK bij bepalingen over het tegengaan van het anti-semitisme terecht gesteld dat in de eerste plaats nodig is: *inzicht in het wezen en inzicht in de vormen van dit kwaad*.

Het *wezen* daarvan is ten diepste: het anti-*SIEM* zijn – tegen de Naam zoals die in de Heilige Schrift (principeel in het OT) geopenbaard is. Alleen die Naam redt en wijst de weg. Mét die Naam zijn ook de geboden gegeven, de heilzame aanwijzingen ten leven. Die roepen op om te horen en tot radicale overgave te komen, een prijsgeven van onszelf.

Daarmee snijdt het Woord dat met die Naam tot ons komt, diep in ons vlees – zie Hebr. 4,12.13. Het ontdekt ons aan onze ‘heidense gehechtheden’. Die zijn er méér dan wij beseffen en willen toegeven. Wie koestert niet diep in zichzelf eigen gedachten en voorstellingen?

A. Herzberg schreef eens: *‘Het is niet de christen die de Jood vervolgd heeft, maar de als christen gedoopte heiden – wat niet hetzelfde is.’*

M.a.w.: in hoeverre kan christelijkheid en gedoopt-zijn slechts een buitenkant-vernissen zijn, waarachter we dezelfde heidenen zijn gebleven? Wat voor heidense gedachten en gehechtheden zitten er nog in de schuilhoeken van ons hart?

Wij spreken graag – en terecht – over Christus als ‘de kracht Gods en de wijsheid Gods’ (zie I Kor. 1,22 e.v.). Maar als we tegelijk daarbij niet iets voelen van de ‘dwaasheid’ daarvan en er aanstoot aan nemen (het Evangelie gaat toch tegen ons vlees en bloed in?), dan hebben we het Evangelie de tanden uitgebroken en krachteloos gemaakt. Hoe vaak willen we alleen maar een Evangelie dat óns gelijk geeft en streelt en daarmee ons stijft in onze, ook godsdienstige, opvattingen? Ware kennis van het evangelie laat niets van ons heel. Het is de vraag of

we dié ‘heiden’ in ons adieu hebben gezegd...

Wat de *vormen* betreft: we zullen alert moeten zijn op allerlei verschijnselen daarvan. Die zijn er vandaag de dag ook, vele zelfs. En wanneer misschien ‘gering’ geachte verschijnselen daarvan worden gedoogd, ontwaarden die tenslotte – ongemerkt – in grovere vormen.

2) Moeder Basilea Schlink van de Mariënschwester heeft eens geschreven: *“Vandaag gaat het er om dat we aan de kant van Jezus gaan staan en Zijn volk met Zijn ogen zien, met de blik van Zijn liefde en barmhartigheid”*.

3) Rom. 11,17-20, – gericht aan heidenchristenen! – zal daarbij onopgeefbaar uitgangspunt en beleving moeten zijn. Het heeft de kerk schromelijk ontbroken aan gevoel en uiting van nederigheid.

Ik hoor dat ook in opmerkingen dat we toch vooral ook niet moeten vergeten dat er in de Schrift negatieve dingen over de Joden worden gezegd – woorden over verharding en oordeel en (tijdelijke) terzijdestelling. Die zijn allemaal wáár. Maar: hoe vaak kan de verborgen of de niet bij onszelf onderkende bedoeling tóch de zelfverheffing zijn en daarin het

eigen gelijk gezocht worden? De kerk heeft niet de bevoegdheid om op Gods rechterstoel te gaan zitten...

4) Een eerlijke erkenning van theologische en kerkelijke aanleiding tot en

Geestelijk
gesproken

zijn wij,
christenen
uit de

heidenen,
‘Semieten’,
kinderen

van
Abraham.

Eén van de zeer vele uitbeeldingen van “blinde synagoge en ziende kerk”; Synagoga staat wankel, de kroon glijdt van haar hoofd en de wet glijdt haar uit de handen...

Anti-Semitisme

medeplichtigheid aan de golf van ellende, over het joodse volk uitgestort, zal misschien wel méér dan één keer in de richting van het jodendom moeten worden uitgesproken. Ootmoedige en concrete belijdenis van schuld werkt naar binnen toe zuiverend en kan in de relatie met het Jodendom veel blokkades opheffen.

Een manifestatie daarvan als twee jaar geleden in Utrecht mag niet een op zichzelf staand gebeuren zijn.

Samenkomsten van verootmoediging, schuldbelijdenis en gebed zijn een (christelijke?) slag in de lucht en halen niets uit als er daarna geen handen en voeten aan gegeven worden.

5) Hoewel de grenzen enigszins vloeïend zijn, moet er scherp onderscheid worden gemaakt tussen anti-judaïsme en anti-semitisme. Is dit laatste tegen het 'ras' gericht, het

anti-judaïsme keert zich tegen de godsdienst en de daaruit voortkomende opvattingen.

Men heeft gemeend tendenzen daarvan in het NT zelf te kunnen aanwijzen: het Mattheüs-evangelie, gedeelten uit het Johannes-evangelie en b.v. I Thess. 2,14-16. Inderdaad worden harde woorden gezegd. Wie die leest met b.v. de bril van de vervangingsgedachte of wie door bepaalde uitleg én de werkingsgeschiedenis daarvan tot de mening is gekomen dat het Joodse volk verworpen is, gaat te ver – en zo is het in de geschiedenis vaak gebeurd.

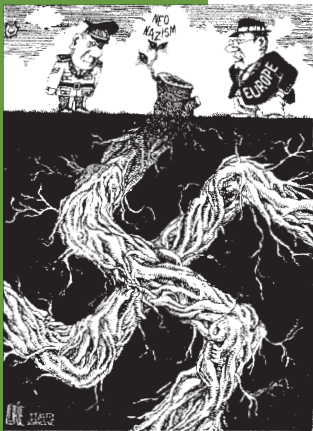
Maar als Jezus zijn volksgenoten, de Joden, hekelt zullen we wél moeten weten wie Hij precies bedoelt. En in zijn kritiek is Hij daarmee bepaald geen anti-

semiet. En wanneer Paulus in Rom. 9-11 zwaargeladen uitdrukkingen m.b.t. zijn volksgenoten uit, is hij daarmee géén anti-semiet. Integendeel: “God heeft Zijn volk niet verstoten.” Daarom zal uitermate behoedzaam naar teksten als boven vermeld geluisterd moeten worden, en dat in de samenhang waarin ze ons overgeleverd zijn.

6) Wanneer Rosemary Ruether stelt dat het anti-semitisme ‘de linkerhand van de Christologie’ is en daarmee eigenlijk bedoelt te zeggen dat in de leer aangaande Christus de diepste wortel van het anti-semitisme ligt, legt zij daarmee een stelling op het bord van de theologie die – zo zegt F.W. Marquardt – ‘principiële eenvoudig niet waar mag zijn’. Daarmee worden kerk en theologie uitgedaagd tot een hernieuwde en oog in oog met het Jodendom voortgezette bezinning op de werkelijk betekenis van Christus, Die ons gegeven is als Gods Zoon én Jood en Die nooit los van Zijn volk te geloven en te bespreken is.

7) In prediking en catechese moet gewaakt worden tegen een verkeerde beeldvorming van het jodendom. Wanneer dat ‘wettisch’ wordt genoemd, een (verouderde) vorm van gerechtigheid door eigen werk, of ‘oud’ als zijnde niet meer levend en als daartegenover het christendom als godsdienst van genade en barmhartigheid veel ‘hogere’ zou zijn, dan is dit beeld veel te grof en moet het gauw worden bijgesteld. In dat opzicht zouden de OJEC-richtlijnen inzake anti-joodse vooroordelen in catechese en onderwijs goede diensten kunnen bewijzen.

8) De eerste belijders van Jezus als de Christus waren Joden. Aan hen hebben

“Maak je niet ongerust, het is maar een kleine loot.”

we ook de verbreiding van het evangelie en het NT te danken. De wortels van de christelijke gemeente liggen onmiskenbaar in Israël. Daarom is het gewenst aandacht te geven aan de vraag hoe wij als kerk – in Israël ingelijfd, met Israël ‘zoon van hetzelfde huis’ geworden – in de praktijk van het kerk-zijn aan deze gegeven en niet op te geven verbondenheid gestalte kunnen geven.

9) Geestelijk gesproken zijn wij, christenen uit de heidenen, ‘Semieten’, kinderen van Abraham (Rom. 4,16; Gal. 3,7). Alleen daarom al kán een christen uit de *gojim* geen antisemiet zijn. En wie de God van Abraham en Israël liefheeft, wil dat ook niet; want die heeft – om God en om Jezus’ wil – ook dat volk van God lief. Een kerk, die deze verbondenheid op

een laag pitje zet, verwijderd zich van haar oorsprong en roeping en holt zichzelf daarmee innerlijk uit tot loosheid.

10) Tenminste één keer per jaar vindt u in dit blad iets over ‘tenthuur’. Met verwijzing naar Gen. 9,27 wordt daarmee bedoeld dat wij – uit genade – inwoning hebben gekregen bij Sem, uit wie het Joodse volk is voortgekomen. Om Sem, en nog meer: om de God van Sem, de God-van-Naam te dienen, getroosten wij ons ook de inspanning van het offer om het werk te kunnen doen. Daarbij behoort ook het offer van het gebed: om zélf van al onze heidense gehechtheden verlost te worden; en voor Israël, het Joodse volk, dat het wérkelijk Gods volk mag zijn, levend in de Naam en in de vrede van Hem die gekomen is en Die komt.

Israël op internet

Wilt u meer weten over deputaten Kerk en Israël? Zou u willen dat u dat artikel uit “Vrede over Israël” nog even kon nazien? Zoek jij voor een werkstuk voor school informatie over het jodendom? Ga dan eens kijken op onze website! Surf naar www.kerkenisrael.nl

Wat is daar zoal te vinden? Een overzicht is te vinden op de “SiteMap” (die vanaf alle pagina’s bereikbaar is, zie de bovenste regel). De belangrijkste onderdelen zijn:

Artikelen uit “Vrede over Israël”

Bijna alle artikelen die sinds 1997 verschenen zijn in “Vrede over Israël” staan op onze website – meer dan 150 artikelen! Die zijn natuurlijk oorspronkelijk geschreven voor publicatie op papier. De tekst is ongewijzigd gelaten.

De ‘HomePage’

Een artikel Om het lezen vanaf een computerscherm zo plezierig mogelijk te maken heb ik het volgende gedaan: 1) Bovenaan de pagina staan de gegevens over het artikel, met – indien aanwezig – de kopjes. Die kopjes zijn “links”: door op een kopje te klikken springt u daarheen; 2) Langs het hele artikel loopt aan de linkerkant een lichtblauwe balk: daarop klikken brengt u weer naar bovenaan de pagina.

Wilt u de tekst liever (zoals) op papier, dan kunt u kiezen voor de weergave “Als Document” (zie rechtsbovenaan het scherm).

De laatste nummers zijn ook in PDF-formaat beschikbaar: u krijgt dan het hele nummer, compleet met de opmaak in een (groot!) bestand.

Indexen

Er zijn verschillende indexen: alle artikelen op volgorde van jaargang en nummer

- alle artikelen op volgorde van auteur
- de Schiffstudies e.d. op volgorde van Bijbelgedeelte
- de boekbesprekingen op volgorde van besproken auteur
- trefwoorden en namen

De twee eerstgenoemde indexen kunnen ook bereikt worden vanaf een artikel: klik je op de auteur, of op de vermelding van jaargang en nummer, dan kom je in de

bijbehorende index, bij de genoemde auteur resp. jaargang.

De indexen vermelden de opgenomen artikelen, vanaf jaargang 41 (1997). Er is ook een complete lijst van alle artikelen die in de eerste 40 jaargangen van V.o.I. verschenen zijn. Die artikelen kunt u evt. via de Israël-bibliotheek verkrijgen.

Informatie over diverse joodse voorwerpen

Wij hebben nl. een en ander verzameld om te laten zien bij een Israël-avond, of op catechisatie; daar zijn beschrijvingen bij gemaakt en die zijn op onze website gezet. Zo zijn er heel wat onderwerpen te vinden.

Dat kan eventueel ook via de Hebreeuwse woordenlijst (vanaf alle pagina’s bereikbaar, zie de bovenste regel); daar staat het

Woord	Heb.	Verklaring	Ho. verdr.
derdeweg	שְׁמִינִי	derde jongen die 13 jaar wordt, halve maandlang (3e) 2001 van het (GEOU)	
breuk	פְּרִיט	afgebroken, afbreuk (3e) 1:11, 1:12 (3e) 1:11, 1:12	1:11, 1:12
afbreuk	פְּרִיט	afgebroken (3e) 1:11, 1:12 (3e) 1:11, 1:12	
afbreuk	פְּרִיט	afgebroken (3e) 1:11, 1:12 (3e) 1:11, 1:12	

Een stukje van de woordenlijst

woord in het Hebreeuws, met de uitspraak, een korte verklaring, en een link naar meer informatie.

Over de opzet

De opmaak van de website is heel eenvoudig gehouden. Er is vooral op gelet dat de pagina’s snel kunnen verschijnen, ook bij een tragere verbinding.

Plaatjes zijn er ook (momenteel meer dan 100), maar daarvan wordt doorgaans eerst alleen een “duimnagel-versie” gegeven; door op dat verkleinde plaatje te klikken komt u dan bij een grotere versie.

We wensen u een goed bezoek toe!

A. Brons

INTERVIEW

Het werk van een Israël-commissie in de praktijk

M.W. Vrijhof

Het deputaatschap Kerk en Israël hield vorig jaar een actie om kerkenraden te stimuleren een Israël-commissie in het leven te roepen. Verschillende kerkenraden gaven aan die oproep gehoor. In de gemeente van Zwolle bestond al een Israël-commissie. We hebben aan de voorzitter van die commissie, ds W. Steenberg, gevraagd iets over het werk van de commissie te vertellen.

1. Hoelang bestaat de Israël-commissie in Zwolle, uit hoeveel leden bestaat ze, welke motivatie drijft de leden?

Het initiatief tot vorming van de commissie ligt bij enkele gemeenteleden, onder wie een Messiasbelijdende Joodse broeder (tevens kerkenraadslid). Zij zagen het als een noodzaak, om binnen onze gemeente meer aandacht, liefde en gebed voor Israël te wekken.

Eén van de commissieleden had daartoe ook al wel activiteiten ontplooid, eerst à titre personnel, later als lid van de zendingscommissie. Maar dat laatste bleek niet goed te werken.

Na een oproep op een gemeentevergadering om mee te willen werken aan een eigen Israël-commissie was het uiteindelijke resultaat dat we ons – nu ongeveer een jaar geleden – met ons vijven tot de kerkenraad konden wenden met het verzoek zo'n commissie in te stellen en ons vijftal als commissieleden te benoemen. Op dat verzoek is positief gereageerd! Daarbij hechtte de kerkenraad ook goedkeuring aan een stuk dat de commissie dankbaar overnam van een zustergemeente uit onze kerken. Daarin zijn opgeno-

men: een beleidsvisie en beleidsplan, en een omschrijving van structuur en werkwijze van de commissie. In dit stuk worden een aantal overtuigingen uitgesproken die samen de motivatie van de commissie weergeven: de HERE heeft met Israël zijn verbond gesloten, dat niet is opgezegd en daarom nog voortduurt; Romeinen 9-11 is voor ons (ook) in dat opzicht fundamenteel; de kerk mag zichzelf niet zien als *in de plaats van* Israël gekomen; er is verwachting voor het behoud van Israël; we hebben als kerk en christenheid de eeuwen door de Joden veel leed aangedaan en staan bij hen in de schuld; het eerste

Interieur van de synagoge in Zwolle (met toestemming overgenomen uit: Jaap Hoogendoorn en Marco Groen, Gids langs de geschiedenis van Joods Zwolle, uitg. Stichting Judaica Zwolle, 1999)

INTERVIEW

Ze zagen
het als
een
noodzaak,
om binnen
onze
gemeente
meer
aandacht,
liefde en
gebed
voor Israël
te wekken

waar we ten aanzien van Israël ons toe geroepen weten is luisteren; we moeten niet te snel zijn met het spreken van ‘verharding’;

we zouden Jezus Christus verloochenen, maar ook de kerken en onszelf, wanneer we zijn evangelie zouden verzwijgen of aanhangers zouden zijn van een tweewegenleer (Israël vindt toegang tot de Vader via de wet en de kerk via Christus); ook de Schriften van het ‘Oude Testament’ hebben voor de gemeente autoriteit.

2. Welke doelstelling heeft de commissie?

Graag willen we een proces op gang brengen waarbij kerkenraad en gemeente zich (steeds meer) bewust worden van de volgende zaken: de plaats van Israël in Gods heilshandelen; Gods voortdurende trouw jegens dit verbondsvolk; het feit dat het de wortel van Israël is die de kerk draagt; de unieke verbondenheid van de kerk met Israël; de kwetsbare positie van de Messiasbelijdende Joden tussen Israël en de christenen uit de volken.

Daarbij willen we ook aandacht vragen voor een aantal praktische punten: het bestaansrecht van de staat Israël, als onlosmakelijk onderdeel van de Joodse identiteit; het in toenemende mate voorkomen van antisemitische uitingen; de noodzaak tot liefdebetoon, uit dankbaarheid voor wat wij van Israël hebben ontvangen; verbreding en verdieping van het inzicht in de weg die God met Israël ging en gaat; het gevaar dat over Israël gesproken wordt in de verleden tijd: in de synagoge las men (i.p.v. *leest* men) uit wet en profeten; de jongetjes werden (i.p.v. *worden*) op de achtste dag besneden... enzovoort, alsof Israël in het heden heeft afgedaan

3. Welke activiteiten worden er ontplooid om de doelstelling te verwezenlijken?

Om te beginnen wordt in elk nummer van het maandelijks verschijnende Contactblad een artikel geplaatst dat aandacht vraagt voor Israël. In de lopende jaargang zijn die artikelen gewijd aan de joodse feest- en gedenkdagen. Ze worden

In ieder nummer van het Contactblad van de gemeente Zwolle wordt bij het Israël-artikel ook iets opgenomen uit de rijke schat van joodse humor. Een voorbeeld daarvan:

Een jodenhater vroeg eens aan een oude Jood: ‘Wat denk je wel dat er met jullie Joden gebeurt als wij jullie verder vervolgen?’ De Jood antwoordde: ‘Dan krijgen wij er een nieuwe feestdag bij’. ‘Wat bedoel je?’ vroeg de ander. De oude joodse man zei: ‘Weet je, Faraó wilde ons vernietigen – en wij kregen een feestdag: het paasfeest (*Pesach*). Haman wilde Mordechai ophangen en alle Joden vernietigen – en wij kregen een nieuwe feestdag: *Poerim!* Antiochus, de Syrische koning, wilde de Joden uitroeien. Hij offerde onreine dieren aan de afgod Zeus op het altaar van de tempel – en Israël kreeg een feestdag: *Chanoeke!* Hitler wilde ons vernietigen – en wij kregen weer een feestdag erbij: *Jom Ha’atzmaot*, Onafhankelijkheidsdag. De Jordaniërs hebben 19 jaar Oost-Jeruzalem bezet gehouden en ons verhinderd aan de Klaagmuur te bidden, tot onze soldaten in 1967 Oost-Jeruzalem bevrijdden. Sindsdien vieren wij elk jaar de *Jom Jeroesjalayim*, Jeruzalemdag! En wanneer men verder zal proberen ons te vernietigen zullen wij van God nog meer feestdagen krijgen.

22 ^k Op-lieden aenbidt dat gy niet en weet/ wy aenbidden dat wy weten; ¹ want de saligheyt is upt de Joden :

“eye-opener?!”

geschreven door de zeer terzake kundige secretaresse van de commissie, Harriët Tamminga. Vervolgens is er in oktober een Israël-zondag geweest, waarop in de morgendienst op twee van de drie locaties in prediking en voorbede bijzondere aandacht werd gegeven aan Israël. Een Israëlzondag was in onze gemeente in het verleden ook al wel eens gehouden maar het is de bedoeling dat dat nu (evenals in andere kerken) een jaarlijkse traditie wordt. Er stond op die zondag in de hal van de kerk een tafel opgesteld met informatie over Israël en joodse religieuze voorwerpen. Zo'n stand was ook opgesteld tijdens de gemeentevergadering in 2002. Na afloop van de 'Israël-dienst' was er gelegenheid om door te praten over de preek en werd er synagogale muziek ten gehore gebracht. Daarnaast heeft de commissie uit de projectenlijst van deputaten hulpverlening er twee gekozen waarvoor giften uit de gemeente gevraagd worden: een christelijk opvanghuis voor gehandicapten in El Azria (het vroegere Bethanië, nu onder Palestijns gezag), en het christelijke bejaardentehuis Eben Haezer in Haifa.

4. Zou de commissie graag nog meer willen doen en wat dan?

Uiteraard zoeken we mogelijkheden om onze activiteiten uit te breiden. Zo komen er landkaarten van Israël (in bijbelse tijd én nu) in de hal van de kerken te hangen, met daarbij een prikbord waarop informatie geboden kan worden. Elk voorjaar willen we een Israël-avond beleggen en er wordt onderzocht hoe we ons kunnen profileren op de internetsite van onze gemeente. En we hebben aan alle verenigingen een brief gestuurd waarin we ons bereid ver-

klaard hebben om een avond een gesprek in te leiden over een onderwerp dat te maken heeft met Israël. Die bereidheid geldt natuurlijk ook voor bijbelkringen in de gemeente. Daarnaast zouden we, als er voldoende belangstelling voor is, over zo'n onderwerp wel eens een cursus van enkele avonden willen geven.

5. Vindt het werk van de commissie weerklink in de gemeente? Hoe leeft 'Israël' in de gemeente?

Gezien de korte bestaanstijd van onze commissie is daarover nog weinig te zeggen.

Er waren positieve reacties op de in oktober gehouden Israël-diensten. De preek over Jezus' woord 'Het heil is uit de Joden' (Johannes 4: 22) werd door sommigen als een *eye-opener* ervaren. Tegelijk is het dan misschien typerend dat zo'n *eye-opener* blijkbaar nodig is.

Wellicht is binnen onze kerken de belangstelling en liefde voor Israël in het verleden wel eens intenser geweest dan op dit moment. Daar kunnen verschillende oorzaken voor zijn.

Men denkt soms ten onrechte (maar sommige uitingen van christelijke zijde werken die mening wel wat in de hand) dat wie in bijbelse zin vóór Israël is, daarmee ook zonder meer achter de Israëlische politiek staat. Daarnaast is er de beïnvloeding vanuit de evangelische sector van de christenheid; daar is wel eens weinig oog voor de betekenis die het Oude Testament heeft voor de kerk, en voor de verworteling van de christelijke gemeente in Israël. Er is dus werk aan de winkel voor ons als commissie!

Wellicht
is binnen
onze
kerken
de
belang-
stelling
en liefde
voor
Israël in
het
verleden
wel eens
intenser
geweest
dan op
dit
moment

INTERVIEW

Over Israël wordt al te vaak gesproken in de verleden tijd ("men las...") – zonder oog voor de tegenwoordige tijd...

6. Worden de voorgangers in de gemeente Zwolle ook betrokken bij activiteiten van de commissie?

Dat kan en mag natuurlijk niet anders!

Wanneer er weer een Israël-zondag in het verschiet ligt, zal aan de dan dienstdoende voorganger(s) gevraagd worden daar aandacht aan te geven en zal er overleg met hen zijn over de invulling daarvan.

Binnenkort zal er een gesprek zijn over de vraag, hoe in de stof voor de catechisaties Israël een plaats kan krijgen.

En voorzover dat nodig mocht zijn zal aan de predikanten gevraagd worden om bij bepaalde gelegenheden Israël meer dan anders in de voorbede te noemen. Dat kan bijvoorbeeld in de periode dat Israël een aantal feesten achtereen viert, of wanneer bijzondere gebeurtenissen daar aanleiding toe geven.

7. Is er behoefte aan uitwisseling van ideeën enzovoort met andere Israëlcommissies?

Het lijkt ons inderdaad van belang om op de hoogte te zijn van het werk dat andere Israël-commissies binnen onze kerken doen. Zouden de Israël-deputaten daarin een bemiddelende rol kunnen vervullen, zo vragen we ons af.

En verder is er sinds enige tijd ook het *Centrum voor Israël-studies* (CIS) waarin ons deputaatschap samenwerkt met de Gereformeerde Zendingbond en de Christelijke Hogeschool Ede. We lezen in *Vrede over Israël* (46/3, juni 2002, p. 14) dat de mensen van dit centrum de doelgroep van plaatselijke Israël-commissies erg belangrijk vinden. We willen graag vernemen wat het centrum kan betekenen voor ons werk!

Ten slotte

We willen ds Steenbergen hartelijk bedanken dat hij ons iets heeft willen vertellen over de motivatie en de werkzaamheden van de Israël-commissie in Zwolle. Hopelijk is zijn verhaal een stimulans voor andere Israël-commissies in het land. We wensen alle commissies toe dat de liefde van de God van Israël hen leidt in hun betrokkenheid bij kerk en Israël.

Commissie van redactie

ds. A. Brons
dr. G.C. den Hertog
ds. H.D. Rietveld
ds. M.W. Vrijhof

Eindredacteur

ds. A. Brons
Zilver schoon 102
8265 HC Kampen
tel.: (038) 33 13 262
e-mail:
a-brons@hetnet.nl

Internetpagina

www.kerkenisrael.nl

Administratieadres

Landelijk kerkelijk bureau
van de Chr. Geref. Kerken
Vijftien Morgen 1
3901 HA Veenendaal
Postbus 334
3900 AH Veenendaal
tel. (0318) 58 23 50
fax (0318) 58 23 51
e-mail: lkb@cgk.nl

Penningmeester

H. van Braak
't Melkhuis 24
3902 CW Veenendaal
tel.: (0318) 51 54 27
e-mail:
h.h.van.braak@hccnet.nl
Gironummer 365271,
t.n.v. penningmeester
deputaten Kerk & Israël
CGK te Veenendaal

Voor legaten en schenkingen kunt u contact opnemen met de penningmeester; hij geeft ook gaarne informatie over diverse aan te bevelen projecten.